

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בית דין צדק "בינת המשפט" בני ברק

טל: 052-7611435 פקס: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com

בס"ד, גליון רצב, פרשת ראה, תשע"ח

מאת: יצחק בירך זסקל

שאלות קצרות

ובו יבואר: א. דמי תיווך לממציא סופר. ב. הנצחה על מהדורה חדשה המתורגמת לאנגלית. ג. האם מותר לפתוח חשבון כאילו אני קונה חדש. ד. מכר רכב בזול בטעות. ה. עשה תנאי על הוצאות תוספת בניה. ו. השגת גבול בתרומה עבור ברכת צדיק.

א

דמי תיווך לממציא סופר

הנידון

"אני מנהל תלמוד תורה, הייתי צריך שלושים מזוזות לתלמוד תורה. פניתי לחבר ושאלתי אם מכיר סופר טוב, ואמר לי שם של סופר, וביקש שהמקח יעבור על ידו, כיון שהסופר לא רוצה קשר עם לקוחות. תשלום מזוזה אחת היה מאתים שקלים. לפני ששילמתי פגשתי חבר אחר, ושאלתי אם מכיר את הסופר הפלוני, ואמר לי כן, ושאל כמה ביקשו ממני, ואמרתי מאתים שקלים, אמר לי החבר אני יכול להשיג לך מהסופר בפחות. חזרתי לחבר הראשון ושאלתי מדוע אצלך יקר יותר, ואמר לי, אני באמת לא לוקח דמי תיווך, אבל הקשר שלי לסופר הוא על ידי חבר שנוטל דמי תיווך, ולכן התשלום על ידי יקר יותר. האם מותר לי לפנות ישירות לחבר השני שיביא לי מהסופר מזוזות ללא עמלת תיווך, כיון שהראשון שפניתי אליו אינו נוטל דמי תיווך, אבל שמע על זה מחבר אחר. או שמא אסור לעשות כן, כי שמעתי על הסופר מהחבר הראשון."

תשובה

החבר הראשון זכאי לדמי תיווך, ואסור לפנות לסופר החבר השני.

ביאור התשובה

ממציא רעיון זכאי לדמי תיווך

נראה שאסור לעשות כן, כיון שאפילו שהחבר הראשון לא נוטל דמי תיווך, אבל את המידע על הסופר הוא קיבל מחבר אחר בתמורה שישלמו לו דמי תיווך, ומידע זה שוה כסף, שהרי לא נודע לו על הסופר אלא באמצעות החבר ששמע מהמתווך, ומה בכך שהחבר הראשון אינו נוטל דמי תיווך, אבל מגיע דמי תיווך לבעל הרעיון שהביא את הסופר.

וכן כתב בפתחי תשובה חושן משפט סימן קפה ס"ג בשם שב יעקב (חושן משפט סימן יג) בדין דמי שדכנות לממציא הרעיון. וז"ל "נראה לי לחלק בענין המתחיל כאשר כבר פסקתי כמה פעמים. דאם המתחיל, אף שלא היה יכול לגמור, מכל מקום הוא היה הממציא לשידוך הלז, שעל ידו נתגלה הדבר, ובאו שדכנים אחרים, או אותו צד שהיה מרוצה להשידוך מעמיד אחרים אשר דבריהם נשמעין יותר לצד השני, הן על ידו הן על ידי שום גרמא, בודאי דיש לו דין מתחיל" ע"כ. והוא הדין בנידון דידן, שהראשון היה בעל הרעיון.

ובנידון דידן, אין שייך מתחיל וגומר, כי אין בזה הרבה משא ומתן, וממציא הרעיון הוא המתווך, לכן בעל הרעיון דהיינו החבר של החבר הראשון זכאי לדמי תיווך, ואין הבדל אם החבר הראשון אמר בעצמו את הרעיון, ובין אם אחר אמר בשמו.

ב

הנצחה על מהדורה חדשה המתורגמת לאנגלית

הנידון

"תרמתי הון רב עבור הוצאת ספר תורני, בתמורה שיונצח שמי בכל המהדורות, ויקרא בשם "מהדורת פלוני". היה תנאי מפורש, שהנצחה זו תהיה הן על מהדורה ראשונה, והן על כל המהדורות שידיפסו לאחר מהדורה ראשונה. לימים, מחבר הספר תרגם את הספר לאנגלית, והוציא הון רב על התרגום, ואין בדעתו להנציח את שמי, בטענה, שתרגום הספר לאנגלית אינו אותו הספר, והוציא הון רב כדי לתרגמו. אני טוען, שהיה תנאי מפורש שכל מהדורה תהיה על שמי, וגם מהדורת אנגלית היא מהדורה של הספר."

תשובה

אין צריך להנציח את שם התורם על המהדורה באנגלית.

ביאור התשובה

דין תרגום ספר חבירו ללא רשותו

בראשונה יש לבאר, האם התורם קנה את זכויות הספר, או שלא קנה את זכויות הספר, אלא קנה את הנצחה בתמורה לכסף ששילם. דהנה, אם בתמורת כספו קנה התורם את זכויות הספר, לכאורה הספר שלו, ובאנו למחלוקת הפוסקים, אם יש בעלות על יצירה, והאם מותר

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

הון רב כתיבת הספר, עריכה לשונית, ועימוד, ועוד. כל זה אינו עולה לאחר מכן, אלא ההדפסה בלבד, לכן, כאשר תורם משלם את כל הוצאת הספר בפעם הראשונה, ומתנה שיהיה שמו על המהדורות הבאות, תנאו נכון, כי בכל המהדורות הבאות יהיו כלולות כל ההוצאות שהוציא התורם על מהדורה הראשונה: כתיבת הספר, עריכה לשונית, ועימוד, ועוד. אבל בספר המתורגם לאנגלית, מבחינת עלות, הוא ממש ספר חדש, ועוד יותר מזה, שמלבד כל העלויות יש גם עלות של תרגום, לכן, אם לא עשה תנאי מפורש שגם מהדורת אנגלית וכדו' יהיו על שמו - לא נכלל זכות זו בתנאי זה.

ולאור המבואר לעיל, בלאו הכי אין לתורם שייכות לתרגום אנגלית, כי התרגום הינו מכתב המחבר ולא מהספר המודפס, ואין זו מהדורה של הספר, אלא הוצאת כתב ידו של המחבר לאור, ומה שייכות לתורם להוצאת כתב היד המחבר.

העולה מזה: התורם להוצאה לאור של ספר, בתנאי שיונצח שמו על כל המהדורות, אין תנאי זה מחייב את תורגם הספר לאנגלית, כיון שכל המהדורות בלשון הקודש הן תוצאה של תרומה זו, אבל מהדרוה של אנגלית אינה שייכת לזה.

ג

האם מותר לפתוח חשבון חדש - כקונה חדש

הנידון

בכמה וכמה מסעדות וחנויות שונות, יש מבצע והנחה לקונים חדשים שנרשמים באמצעות הדואר האלקטרוני. המבצע תקף באופן חד-פעמי לדואר אלקטרוני בודד. האם מותר על-פי הלכה לפתוח עוד ועוד כתובות דואר אלקטרוני, וכך לקבל את הזכות בהנחה. האם זה פרצה בחוק שמותרת.

תשובה

מעיקר הדין מותר, אבל אין ראוי לעשות זאת.

ביאור התשובה

המבצע הינו רק לקונה חדש. לכן, לאחר שכבר קנה פעם אחת, כבר אינו קונה חדש. ואסור להערים ולגנוב מגוי. הגה בעצמך: אם יש מבצע לקונה חדש, ואדם מתחפש לאדם אחר, ומזייף תעודת זהות. האם מותר הדבר, כך הדין בנידון דידן. זה היה נראה לי בהשקפה ראשונה.

לתרגם ספר חבריו ללא רשותו, והוא מבואר באריכות בספר "עמק המשפט" סימן כב-כג, ומבואר שם, דלשיטת הסוברים שיש בעלות על יצירה אסור לתרגם ללא רשות בעל הספר.

ואפילו לסוברים שאין בעלות על היצירה, אף על פי שאי אפשר לתבוע ממון על התרגום, אבל מכל מקום, אין לתרגם ספר חבריו ללא רשותו, שאסור לצער אדם. לאור זה, לכאורה אם התורם קנה את זכויות הספר אסור לתרגם ללא רשות התורם, וכיון שהוא מתנה את תרגום הספר בהנצחת שמו, יש להנציח את שמו על המהדורה המתורגמת.

זה היה נראה לי בהשקפה ראשונה. אבל לאחר העיון נראה, שאפילו אם קנה את זכויות הספר בעצמו, יש להסתפק אם אסור לתרגם את הספר לאנגלית, כי אינו דומה למחבר ספר, שכל היצירה מתחילה כתב המחבר, אבל תורם זה, לא קנה אלא את מהדורת הספר בעצמו, ולא את כתב היד של המחבר שכתבו ללא כספו של התורם, אם כן, אפילו אם בהסכם ביניהם כתוב שקונה את זכויות הספר, היינו רק את הספר המודפס, וכל העתק ממנו, אבל לא קנה את כתב היד, והרי לתרגם לאנגלית אין צורך בספר, שכתב המוקלד במחשב די בו כדי לתרגם את הספר לאנגלית, ואין לתורם הדפסת הספר, שום שייכות לכתב ידו של המחבר, ולתרגום כתב היד לאנגלית.

העולה מזה: אפילו אם קנה בתרומתו את זכויות הספר בעצמו, אין לתורם זכויות בכתב היד, לכן אין לתורם שייכות לתרגום הספר לאנגלית.

תרגום לאנגלית הוא ספר חדש ואין זכויות הנצחה

אבל בנידון דידן, בלאו הכי, התורם בעצמו מודה שלא קנה את זכויות הספר, אלא התנה שכל המהדורות יהיו על שמו, וקנה זכות זו בתמורת הכסף שתורם. ויש לנו לברר, האם הקנין היה על מהדורה של אנגלית. בזה נראה פשוט, שאין לתורם זכויות הנצחה על מהדורה באנגלית, כיון שאינה "מהדורה" חדשה, אלא "ספר חדש", ולשון התנאי לא כולל ספר מתורגם, שהרי ידוע שמלאכת התרגום קשה עד מאוד, ועלותה הון רב, גם סדר העימוד וההדפסה חדש לגמרי, ולא נשאר מהספר בלשון הקודש אלא רעיון של מחבר הספר, ולא התנה שינציח את שמו על רעיונותיו אלו של המחבר, אלא על הספר בכל המהדורות, וספר המתורגם לשפה אחרת הוא ספר חדש לגמרי ולא על זה שילם מכספו.

זאת ועוד, כידוע עיקר עלות הוצאת ספר היא המהדורה הראשונה, אבל מהדורות אחרת, שהן העתקה של המהדורה הראשונה, עלותן אפסית לעומת המהדורה הראשונה, כיון שבמהדורה הראשונה, עולה

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

עשה תנאי על תשלום של הוצאות תוספת הבניה

הנידון

"הוספתי חדר ללא רשיון. לימים בא פקח מהעירייה, והסתדרתי איתו, אבל הסכנה נשארה קיימת. לאחר כמה חודשים מכרתי את הדירה. עשינו זכרון דברים וגם חוזה, ואמרתי לקונה שתוספת בניה זו לא חוקית, לפיכך עשיתי תנאי, שכל מה שיקרה עם התוספת בניה, אינו שייך אלי, והקונה הסכים. לימים, קיבל הקונה על הבנין צו הריסה, ובצו ההריסה גם קנס על בניה לא חוקית. העירייה כתבה, שאם יוציא בעל הדירה רשיונות על הבניה, לא יהרסו את הבניה. הקונה שוקל להוציא רשיונות שכרוכים בתשלום רב של אגרות בניה, אבל את הקנס של הבניה, תובע הקונה ממני, בטענה שסוכם שמה ששייך לבניה יהיה עליו, אבל הקנס הוא על שעברתי על החוק, וזה על מעשה שאני עשיתי, לכן את הקנס עלי לשלם, האם צודק הקונה בטענתו".

תשובה

המוכר פטור מתשלום הקנס.

ביאור התשובה

הנה קנסות על בניה לר חוקית ידועות, בפרט שהמוכר הודיע זאת לקונה שיש בניה לא חוקית ויתכן הוצאות, ואפילו שלא פירט שהקנס גם יהיה על הקונה, מכל מקום משמעות לשון הסכם הוא, בודאי שכיון שמוכר לו את תוספת הבניה, לא יחול שום תשלום מהבניה על המוכר, והקונה קיבל על עצמו הכל.

לאור זאת, הקונה חייב בכל התשלומים, כי התחייב זאת בכלל קניית הדירה, ואף על פי שלא רשם את הדירה בטבאו, מכל מקום, בודאי אין הקונה יכול לחזור בו מהמכירה, שהרי עשו זכרון דברים וחוזה, והתחייב לקנות, ויתכן שחל גם קנין מהתורה, מכל מקום אין כאן מקח טעות ולא אונאה, שהרי הכל ידע הקונה לפני כן.

ואפילו אם נאמר שיטען הקונה, שכיון שלא נרשמה הדירה בטאבו, ויש פוסקים שעוד לא חל הקנין, מכל מקום, אפילו לפי זה אינו יכול לעמוד על המקח ולתבוע מהמוכר תשלום הקנס, אלא יכול אולי לחזור בו מהמקח, בטענה של מקח טעות, אבל לא יתכן שיקיים את המקח ויתבע מהמוכר שישלם את הקנס, כי הוא תרתי דסתרי, דאם קיים המקח, הרי התחייב בכל התשלום כולל הקנס, אלא אם יחזור בו מכל המקח.

אבל לאחר העיון נראה להתיר מעיקר הדין. דהנה, כשחנות עושה מבצע כזה, היא יודעת שאינה יכולה למנוע זאת, אבל כל זה כדאי לה כדי לפרסם את עצמה, ועל דעת כן עשתה מבצע זה, אם כן הוי מחילה. אבל מכל מקום אינו משנת חסידיים לעשות כן. והמאמין שמזונותיו מידי בורא עולם, לא מצווה לעשות השתדלות זאת לפרנסתו.

ד

מכר רכב בזול בטעות

הנידון

"חבירי מכר לי רכב שקנה לא מזמן. סיכמנו על מחיר מאה אלף שקלים, אלא שהמוכר אמר לי בשעת המכירה שיש תקלה מסויימת ברכב, ומחיר התיקון הוא חמש עשרה אלף שקלים. לאור זאת, סוכם הוא אמר לי, שאשלם לו רק שמונים וחמש אלף שקלים, ואתקן את הרכב בחמש עשרה אלף שקלים, וכך עשינו. לאחר הקניה של הרכב, בדקתי בחברה של הרכב, והתברר שהמוכר טעה, והחברה חייבת לתקן זאת, והחברה תיקנה לי בחינם את התיקון. האם עלי להחזיר חמש עשרה אלף שקלים למוכר".

תשובה

אתה חייב להחזיר חמש עשרה אלף שקלים למוכר.

ביאור התשובה

יש בידו ממון חבירו

אין שני צדדים בשאלה זו. שכיון שהמוכר פירש, שמחיר הרכב הוא מאה אלף שקלים, אלא שמפחית חמש עשרה אלף כדי שישלם על התיקון, וטעה בזה, הרי שממון של חבירו בידו, וחייב להשיב. למה הדבר דומה, למי שחייב מאה אלף שקל לחבירו, ואומר לו, תן לי רק שמונים וחמש, ותן חמש עשרה אלף לפלוני שאני חייב לו, וכשבא לפרוע לפוני, התברר שהלה אינו חייב לו. כמו כן בנידון דידן, הרי הפחית מהמחיר רק מפני שצריך להוציא מכיסו לשלם את התיקון.

ובאמת בלאו הכי יש כאן אונאה, שהרי הפחית בטעות ממחיר הרכב, אלא שאם אנו דנין מדין אונאה, והיתה הטעות בפחות משותת, הוי מחילה. אבל לעניות דעתי אין זו מדין אונאה, אלא מדין ממון חבירו בידו, וחייב להשיב לו.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ישראל, שאפילו לפני מאירות (שו"ת חלק א, עת), שירד לחלק בין פירות לשאר דברים, אינו ענין לכאן, דכאן הנהנים הם ישראל.

תמיה בשיטת הפנים מאירות

ובלאו הכי לא זכיתי להבין דבריו, דיסוד דבריו הם, שהוקשה לו מה מקשה הש"ס שם (ס, א) "ולא יפחות את השער וחכמים אומרים: זכור לטוב וכו'. מאי טעמא דרבנן (ס, ב) משום דקא מרווח לתרעא". ופירש רש"י וז"ל "מאי טעמא - נקט זכור לטוב, לשון ברכה: משום דמרווח תרעא - ואוצרי פירות יראו שהוזלו וימכרו בזול" עכ"ל. והקשה לו, הא פשיטא שזכור לטוב, כיון שמוזיל ללוקחים, ומה מקשה הש"ס, והרי לכן זכור לטוב.

לכן ירד לפרש, דבאמת הסברא היא שאין להוזיל מהשער כו' אלא בפירות ותבואה וכדו'. ולא זכיתי להבין דבריו, דהרי דברי רש"י ברור מללו, דאין צורך להאריך ולומר "זכור לטוב", דפשיטא הוא שזכור לטוב שמוזיל ללוקחות. לכן מתרץ הש"ס, שהכונה, שלא רק עושה טוב ללוקחות עכשיו שבאים אליו, אלא מוזיל את כל השער אצל כל המוכרים, וזה פשוט. ולפי זה אין יסוד לחילוקים שכתב, כי דבר ברור ופשוט הוא, שבכל מקום חז"ל הטיבו עם הלוקחים ולא עם המוכרים, ולכן אין טענת פסקת לחיותי כשמוזיל, ואין צריך לומר שכשאין טענה של פסקת לחיותי שמותר להוזיל.

מותר להוזיל, אפילו יתרמו לצדקה פחות

אבל היה אפשר לחלק ולומר, דלא התירו להוזיל אלא לטובת הלקוחות, אבל לצדקה אסור, והרי הכולל האחר מפסיד צדקה של אנשים, ואין ענין צדקה למקח וממכר, וקבלת ברכת צדיק בתמורה לנתינת צדקה אינה ענין לסתם מקח וממכר.

מכל מקום, באיזה כח יכול למנוע מהאחר שלא יפרסם שהצדיק מברך בזול יותר, הדבר היחיד שיש לומר שאסור, הוא מכח משא ומתן, ואם במשא ומתן התירו, באיזה כח ימנע מהאחר, ואפילו מפסיד לצדקה, מי עשאו בעלים על האחר למנוע ממנו לפרסם זאת. וזה פשוט.

השגת גבול בתרומה עבור ברכת צדיק

הנידון

"פרסמנו לפני פורים, שמי שיתרום מאתים חמישים שקלים לכולל, יזכר שמו על ציון הרשב"י זי"ע במירון, על ידי אדם גדול מאוד, שיתפלל על כל התורמים בפורים במירון. לאחר מכן שמעתי שראש כולל אחר גם רוצה לפרסם, שמי שיתרום מאה שקלים, יזכר שמו על ציון הרשב"י כנ"ל. האם אני יכול למנוע ממנו לפרסם זאת, כי על ידי זה, אנשים יתרמו לכולל האחר במאה שקלים, ולא יתרמו לכולל שלנו, האם זו טענה".

תשובה

אין זו טענה ומותר, ואי אפשר למנוע מהאחר לפרסם זאת.

ביאור התשובה

מותר להוזיל מחירים

פסק המחבר (חושן משפט רכח, יח) "וכן יכול למכור בזול יותר מהשער, כדי שיקנו ממנו, ואין בני השוק יכולים לעכב עליו" ע"כ, והיא שיטת רבנן בבבא מציעא (ס, א) דתנן "ולא יפחות את השער, וחכמים אומרים: זכור לטוב" ע"כ והלכה כחכמים.

ואפילו במקום שיש טענת השגת גבול, כגון בן עיר אחר שבא למכור בעיר זו, פסק הרמ"א (חושן משפט קנו, ז) שאם מוזיל אין טענת פסקת לחיותי, וז"ל "יש אומרים, הא דבני העיר יכולין למחות בבני עיר אחרת, היינו דוקא בדליכא פסידא ללקוחות, שמוכרין כשאר בני העיר וגם סחורתם אינה טובה יותר משל בני העיר, אבל אם נותנין יותר בזול, או שהיא יותר טובה, שאז נהנין הלוקחין מהן, אין מוכרי הסחורות יכולים למחות" (הרא"ש וטור בשם הר"י הלוי) עכ"ל.

והנה בנידון דידן בודאי מותר מכמה טעמים, דאפילו תנא קמא אינו אוסר אלא כשמוזיל "מהשער", אבל בדבר שאין בו שער, בודאי מותר. ובלאו הכי הלכה כחכמים, שמותר להוזיל, בפרט שהנהנים

גליונות משך חכמה וגליונות איש חסד היה

מלבד גליון בינת המשפט, אנו מפרסמים בכל שבוע גליון עם ביאור על המשך חכמה, וכן גליון עם סיפורים מדהימים של איש החסד.

לקבלת הגליונות חיינם: y.b.daskal@gmail.com